

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ЗА ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

А. А. Юздепська, В. І. Матвійчук

Анотація. Формування доходів бюджету Вінницької області є складним процесом, на який впливають економічні, соціальні та політичні фактори. Основними джерелами доходів є податкові надходження, зокрема податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), місцеві податки і збори та міжбюджетні трансферти. Реформи децентралізації відіграли важливу роль у зміцненні місцевої фінансової автономії, надавши громадам більше контролю над своїми фінансовими ресурсами. Однак вони все ще залежать від державних субсидій та дотацій, особливо на соціальні програми та інфраструктурні проекти. Сільськогосподарський сектор відіграє важливу роль і забезпечує значну частку доходів, але водночас залишається вразливим до зовнішніх факторів. Воєнні дії у 2022–2024 роках також справляють значний вплив на економіку регіону та обсяг бюджетних надходжень, що потребує додаткової фінансової підтримки з державного бюджету.

Ключові слова: бюджет Вінницької області, дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, податкові надходження, місцеві бюджети, державні фінанси, фіскальна децентралізація, бюджетні видатки.

Вступ. Формування дохідної частини бюджету Вінницької області є важливим елементом регіонального фінансового управління. З обласного бюджету фінансуються ключові суспільні потреби, як-от освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, інфраструктура та інші послуги для населення. Основною метою бюджетних надходжень є забезпечення збалансованості регіональних видатків та стабільного фінансування, що дає змогу ефективно розподіляти ресурси для досягнення соціальних та економічних цілей [1].

Актуальність теми. Бюджетування на регіональному рівні є однією з головних проблем сучасної фінансової системи України, особливо в контексті фіскальної децентралізації. Перед Вінницькою областю, як і перед іншими регіонами країни, стоїть завдання ефективного розподілу ресурсів для наповнення дохідної частини бюджету та забезпечення соціально-економічного розвитку. У сучасну епоху, коли реформа децентралізації прогресує, важливо забезпечити стабільні джерела місцевого фінансування та сформувати регіональну фінансову незалежність. Аналіз проблем наповнення дохідної частини бюджету Вінницької області дасть змогу оцінити ефективність реалізації державної фіскальної політики на місцях та визначити шляхи покращення механізмів формування й розподілу доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість цього дослідження полягає у вивченні процесу наповнення місцевих бюджетів, де важливими є податкові надходження, міжбюджетні трансферти та інші доходи. Одним із проблемних аспектів є нестабільність окремих джерел фінансування, що ускладнює планування місцевих видатків та соціально-економічний розвиток. Серед вагомих наукових досліджень особливостей формування дохідної частини бюджету варто зазначити праці таких вчених: В. Д. Базилевича, О. Д. Василик, І. О. Лютого, Н. В. Новицької, Д. М. Серебрянського, Л. Л. Тарангул, Ю. Д. Гусака, А. М. Вдовиченка, А. І. Зубрицького та ін. Необхідність урахування місцевих особливостей і місцевих можливостей виконання бюджету дає змогу підвищувати ефективність управління фінансовими ресурсами.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз особливостей формування дохідної частини бюджету Вінницької області. Особливу увагу приділено оцінці податкових надходжень, міжбюджетних трансфертів та інших фінансових джерел, а також визначенню основних проблем і перспектив розвитку регіональної бюджетної політики. Це допоможе оптимізувати розподіл ресурсів та підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Основна частина. Бюджет складається на основі прогнозних показників економічного розвитку області з урахуванням доходів від господарської діяльності, стану ринку праці, демографічних змін. Бюджетний процес починається зі встановлення доходів з урахуванням регіональної економічної активності та політики децентралізації. Належне планування доходів є запорукою економічної стабільності та соціального розвитку регіону. Дохідна частина бюджету складається з податкових і неподаткових надходжень та міжбюджетних трансфертів.

Податкові надходження включають основним складником податок на доходи фізичних осіб, який є одним з найпитоміших джерел доходів місцевих бюджетів, основна частина якого

залишається. Корпоративні податки є важливим джерелом доходів, які також відображають рівень економічної активності в регіоні. Розмір податку на прибуток підприємств вказує на рівень економічної активності бізнесу. Зростання надходжень від цього податку свідчить про покращення бізнес-середовища.

Податок на майно включає податок на нерухомість, транспортний податок тощо. Акцизний податок – це дохід, отриманий від продажу алкоголю, тютюнових виробів та палива. Єдиний податок є спрощеною системою оподаткування суб'єктів малого та середнього підприємництва, а також є важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів.

Неподаткові надходження – це доходи, отриманні від надання адміністративних послуг та доходи від оренди майна, що перебуває у комунальній або регіональній власності, штрафи, пені та інші грошові надходження від державних і приватних підприємств. Доходи від надання адміністративних послуг зазвичай становлять незначну частку в загальних доходах обласного бюджету. Водночас їх розмір відображає ефективність роботи державних органів та їх співпрацю з населенням та бізнес-структурами.

Місцеві податки та збори (як-от податок на землю та податок на майно) гарантують фінансову незалежність регіону. На думку науковців [2], їх динаміка свідчить про рівень розвитку місцевого бізнесу.

Останніми роками обласні бюджети, зокрема бюджети місцевих урядових структур Вінницької області, мають ширші повноваження у сфері управління бюджетними коштами. Збільшення надходжень від податку на доходи фізичних осіб, розширення переліку місцевих податкових надходжень та стабільний рівень оподаткування прибутку підприємств свідчать про позитивні зміни в регіональній економіці. Це також означає, що регіон ефективно використовує свої ресурси та потенціал розвитку. Хоча деякі виклики залишаються. Так, залежність від субсидій та дотацій вказує на необхідність посилення фінансової незалежності регіону. Існує також потреба у стимулюванні малого та середнього бізнесу, залученні інвестицій та модернізації інфраструктури, що сприятиме збільшенню місцевих доходів.

Доходи бюджету Вінниці загалом стабільні завдяки позитивній динаміці податкових надходжень. Однак для подальшого розвитку важливо збільшувати власні доходи, зменшуючи залежність від державних трансфертів, підтримуючи підприємництво та забезпечуючи економічне зростання.

Варто зазначити, що організація дохідної частини бюджету Вінниччини має декілька особливостей, які характеризують аспекти регіонального фінансового планування. Це пов'язано з економічними, соціальними та політичними умовами, а також із результатом впровадження реформи децентралізації.

Процес децентралізації в Україні, який активно реалізується з 2015 року, дав змогу місцевим громадам отримати більше повноважень щодо управління своїми фінансами. Вінницька область, як і інші області, можуть самостійно розпоряджатися значною частиною своїх доходів [3]. Зокрема, економічна активність у місті Вінниці та інших населених пунктах регіону сприяє стабільному зростанню надходжень від ПДФО.

Складники бюджету Вінницької області та їх динаміка в 2023–2024 роках (див. табл. 1) демонструють суттєві зміни фінансових показників і за доходами, і за видатками, кредитами та фіскальними балансами (дефіцит / профіцит).

Таблиця 1

Складники бюджету Вінницької області у 2023–2024 роках

Показники	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Бюджет		
	2023, тис. грн	2024, тис. грн	Темп росту (%)	2023, тис. грн	2024, тис. грн	Темп росту (%)	2023, тис. грн	2024, тис. грн	Темп росту (%)
Доходи	2 024 944,5	1 920 623,4	94,8 %	847 954,0	315 409,0	35,7 %	2 872 898,6	2 236 032,5	77,8 %
Видатки	1 782 476,0	193 955,1	108,4 %	713 272,9	490 872,7	68,8 %	2 495 749,0	2 423 827,9	97,1 %
Кредитування	15 000,0	2 600,0	-121,6 %	675,1	-15 720,1	-2 428,6 %	15 675,1	-13 120,1	-183,7 %
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	227 468,4	-14 931,6	-	134 005,9	-159 743,4	-	361 474,4	-174 675,1	-

Джерело: сформоване авторами на основі [5]

У 2024 році доходи загального фонду зменшилися на 104 321 тис. грн (-5,2 %), порівняно з 2023 роком. Доходи спеціального фонду суттєво зменшилися і склали 532 544,9 тис. грн, що становить лише 37,1 % від рівня 2023 року. Загальний обсяг доходів зменшився на 636 866 тис. грн до 77,8 % від рівня попереднього року.

Значне зниження надходжень пов'язане з уповільненням економічного зростання в країні загалом та Вінницькій області зокрема. Це свідчить про слабкість у ключових секторах місцевої економіки, падіння виробництва, скорочення експорту та проблеми зі збором податків у запланованому обсязі. Вони включають програми екологічних зборів, фонди розвитку інфраструктури або інші спеціальні статті фінансування, які були скорочені через перегляд державних або місцевих пріоритетів. Прикладом може бути зменшення фінансування природоохоронних програм у 2022 році, коли частина коштів була спрямована на нагальні гуманітарні та військові потреби через воєнний стан. Загальний обсяг доходів у регіоні зменшився, особливо на спеціальних рахунках. Це свідчить про зниження економічної активності та зміну структури доходів бюджету.

Видатки загального фонду зросли, що вказує на збільшення фінансування соціальних та інших програм, але суттєво зменшилися на спеціальному рахунку. Фінансування зменшилося, що може свідчити як про скорочення обсягів кредитування, так і про зменшення фінансування проєктів розвитку регіонів.

Профіцит бюджету у 2023 році перетворився на значний дефіцит у 2024 році, що свідчить про необхідність перегляду бюджетної політики та вдосконалення механізмів управління платіжним балансом.

Загальна тенденція свідчить про те, що у 2024 році надходження до бюджету скорочуються, а обсяги видатків зростають, дефіцитними характеризуються як загальний, так і спеціальний фонди. Це пов'язано з воєнними діями, економічною нестабільністю та необхідністю підтримки важливих сфер життєдіяльності – охорони здоров'я, інфраструктури та соціального захисту. Це потребує докладного вивчення динаміки бюджетних надходжень області (рис. 1).

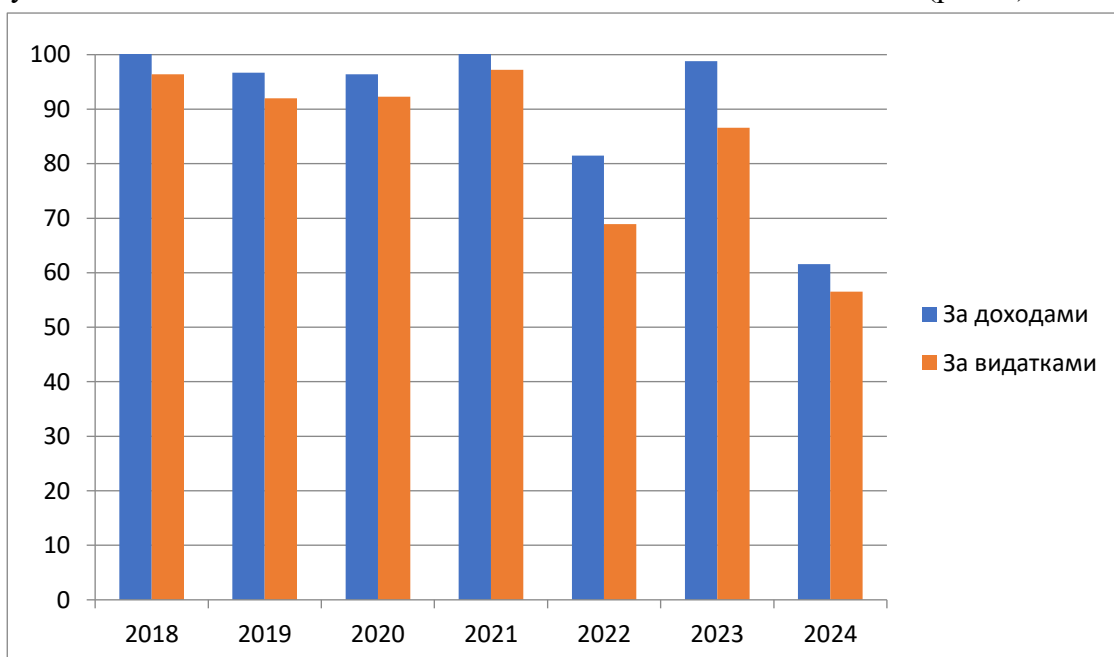

Рис. 1. Виконання бюджету у Вінницькій області за 2018–2024 роки (у %) [4]

Період 2018–2021 років характеризується відносно стабільним виконанням бюджету, що свідчить про сприятливі економічні умови та ефективне фіскальне управління. У 2018–2021 роках виконання бюджету за доходами є відносно стабільним. Зокрема, у 2018 та 2021 роках показники свідчать про перевиконання запланованих доходів (на 101,5 % та 101,3 % відповідно), що характеризує сприятливі економічні умови, збільшення обсягів податкових надходжень та ефективне управління доходами з боку місцевих органів влади та податкових органів. Протягом 2018–2021 років спостерігається відносно стабільне виконання планів за видатками, хоча і з

деякими коливаннями. Так, дані за 2018 рік (96,4 %) та 2021 рік (97,2 %) показують, що регіон був близьким до запланованих показників видатків. Водночас у 2019–2020 роках спостерігається недовиконання (92 % та 92,3 % відповідно), що свідчить про відсутність можливості забезпечити належні обсяги фінансування видатків.

Період 2022–2024 років є періодом великих труднощів для регіону через глобальні економічні та політичні фактори, як-от війна та економічна криза. Зниження доходів і видатків сформувало в області складну фінансову ситуацію. Бюджетний план на 2024 рік потребує перегляду та адаптації до нових умов. Треба розробити стратегії для забезпечення подальшого збільшення доходів бюджету, ефективного розподілу видатків та зменшення дефіциту.

У 2022 році видатки падають до 68,9 %, що свідчить про значне скорочення фінансування через кризу та воєнні дії. У 2023 році вони збільшуються до 86,6 %, але прогноз на 2024 рік становить лише 56,5 % їх виконання. Це може бути результатом подальшого скорочення бюджетних видатків через обмеженість ресурсів та необхідність пріоритетного фінансування ключових сфер, як-от оборонна сфера, підтримка переселенців, відновлення критичної інфраструктури, а також забезпечення основних соціальних гарантій.

У 2022–2024 роках ситуація наповнення бюджету різко погіршується – рівень виконання доходів падає до 81,5 %, що можна пояснити воєнними діями та внутрішніми кризами; у 2023 році ситуація дещо стабілізується (98,8 %), але прогнози на 2024 рік показують різке падіння рівня виконання за доходами до 61,6 %, що свідчить про економічні труднощі, пов'язані з нинішніми викликами (тривалістю війни, скороченням інвестицій, руйнуванням інфраструктури та проблемами з відновленням промисловості).

Вінниччина є регіоном з потужним сільськогосподарським сектором, що впливає на структуру доходів бюджету. Основну частину доходів формують сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, які сплачують податок на землю та податок на прибуток. Хоча аграрний сектор є стабільним, він піддається впливу зовнішніх факторів, оскільки залежить від погодних умов та ситуацій на світовому ринку.

Громади можуть самостійно планувати свої бюджети, краще враховуючи місцеві потреби та підвищуючи ефективність видатків. До того ж електронні системи управління бюджетом та нові інструменти для прозорого розподілу бюджетних коштів допомогли зменшити корупційні ризики та покращити підзвітність.

Початок війни у 2022 році серйозно вплинув на економіку регіону. Багато підприємств змінили свою діяльність, деякі з них були змушені тимчасово зупинитися, що негативно позначилося на податкових надходженнях (рис. 2).

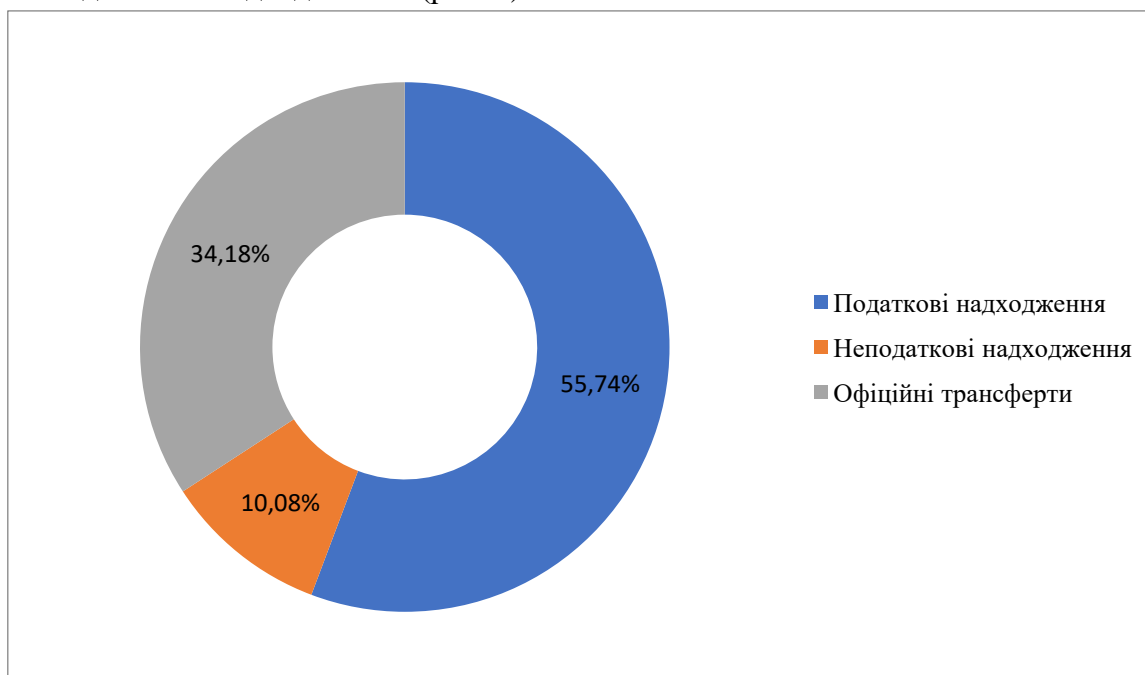

Рис. 2. Структура бюджету у Вінницькій області за 2024 рік [4]

Структура бюджету Вінницького регіону у 2024 році значною мірою залежить від податкових надходжень (55,74 %) та державних трансфертів (34,18 %). Така висока частка трансфертів свідчить про те, що область ще не має достатніх незалежних фінансових ресурсів для повного фінансування своїх потреб. Це робить бюджет вразливим до змін у державній трансфертній політиці, тому існує потреба зменшити залежність від цих коштів шляхом розвитку місцевої економіки.

Податкові надходження становлять найбільшу частку місцевого бюджету, що свідчить про активну роль збору податків у наповненні бюджету. Неподаткові надходження є відносно невеликими, але можуть стати засобом покращення бюджетної ситуації через активне управління державною власністю, прозоре адміністрування та більш ефективне використання комунальної власності. Збільшення місцевих доходів завдяки зменшенню частки трансфертів та стимулюванню бізнесу і економічному зростанню має стати пріоритетом для подальшого розвитку бюджету області.

Аналіз структури доходів бюджету Вінницького регіону за 2019–2024 роки (рис. 3) дає змогу оцінити динаміку розвитку регіону, зростання його економічного потенціалу та зміни в структурі доходів. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) стабільно зростає протягом останніх п'яти років, що відображає покращення економічної активності, зростання заробітної плати та зайнятості. Це було особливо помітно у 2019–2021 роках, коли спостерігалось економічне зростання після реформи децентралізації. Податок на прибуток підприємств демонстрував коливання: зростання спостерігалось у 2019–2020 роках, але в цей період надходження впали через зниження економічної активності та доходів бізнесу внаслідок пандемії COVID-19. Однак у 2022–2023 роках спостерігалось часткове відновлення.

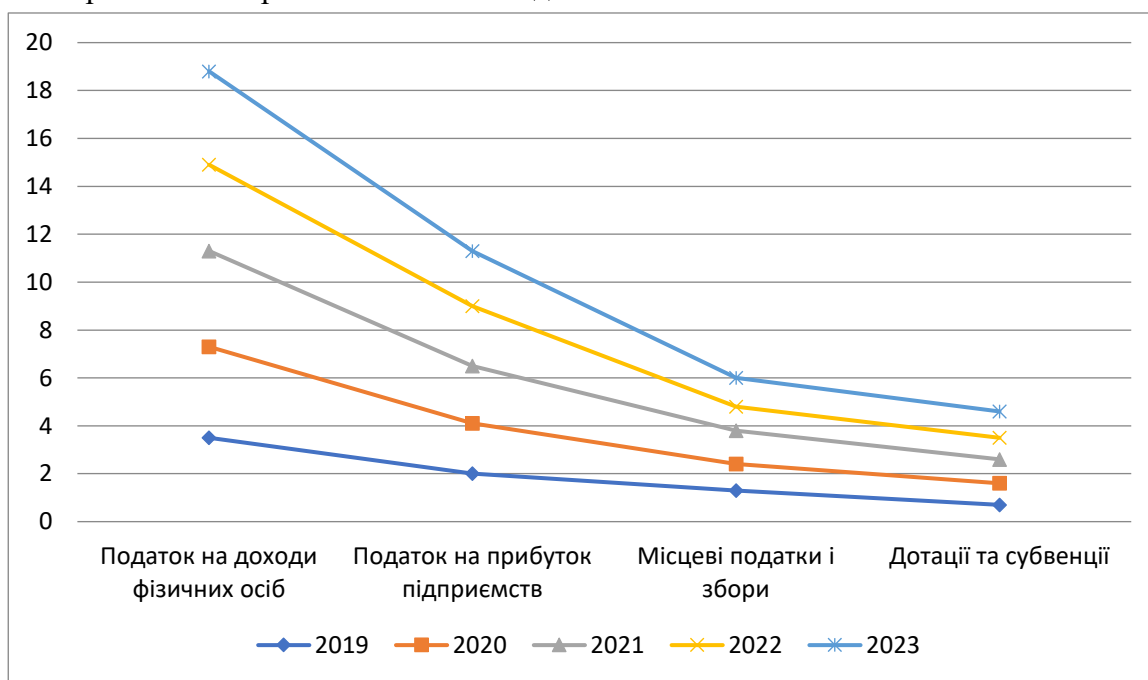

Рис. 3. Динаміка складників дохідної частини бюджету Вінницької області 2019–2023 рр. (у млрд грн) [4]

Місцеві податки та митні збори, зокрема й податки на землю та нерухомість, демонстрували стійке зростання завдяки збільшенню вартості нерухомості та активному ринку землі.

Доходи від надання адміністративних послуг та оренди майна залишалися відносно стабільними, але у відсотковому відношенні до загального бюджету вони є нижчими, ніж податкові надходження. Штрафи, пені та інші платежі також роблять невеликий, але стабільний внесок у бюджетні надходження.

У 2019–2023 роки Вінницька область значною мірою залежала від дотацій та субвенцій з державного бюджету, зокрема на фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інфраструктурних проєктів [6]. Субвенції на освіту, охорону здоров'я та соціальні програми забезпечили стабільне фінансування цих ключових секторів.

Відновлення бізнес-середовища потребує часу та державної підтримки. Залежність від державних трансфертів залишається високою, що вимагає більшої автономії в управлінні регіональними фінансовими ресурсами.

Динаміка основних джерел формування дохідної частини бюджету Вінницької області (рис. 3) свідчить, що обсяг податку на прибуток підприємств коливається, але демонструє помітне падіння у 2020–2022 роках через епідемію COVID-19 та війну. Обсяги місцевих податків та зборів характеризують стабільне спадання. Ці тенденції вказують на те, що зовнішні фактори, як-от пандемія та воєнні дії, вкрай негативно впливають на економічну ситуацію в регіоні.

Висновки. Важливим аспектом забезпечення ефективного функціонування регіону є формування доходів бюджету Вінницької області. Бюджет базується на податкових і неподаткових надходженнях та міжбюджетних трансфертах, що дає змогу фінансувати важливі соціальні програми, інфраструктурні проєкти та сприяти регіональному економічному розвитку. Проте за нинішніх умов економічної нестабільності, воєнних дій та пов'язаних з ними криз виникли серйозні виклики фінансовій стабільності регіону.

Однією з найбільших проблем є існування дефіциту бюджету через брак коштів для покриття запланованих видатків. Це зменшує можливості регіону повністю фінансувати соціальні програми, забезпечувати підтримку інфраструктури та відновлення економіки. Основними причинами бюджетного дефіциту є зниження економічної активності через війну, зменшення податкових надходжень через знищення підприємств, зменшення надходжень податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств. До того ж скорочення обсягів міжбюджетних трансфертів у поєднанні з пріоритетним фінансуванням військових потреб призвели до обмеження ресурсів для інших критичних сфер. Випуск муніципальних облігацій може стати одним із джерел залучення додаткових фінансових ресурсів для фінансування інфраструктурних проєктів та соціальних програм. Це дає змогу залучати інвестиції на місцевому рівні та більш гнучко планувати витрати.

Abstract. Formation of budget revenues of the Vinnytsia region is a complex process based on economic, social and political factors. The main sources of revenue are tax revenues, including personal income tax (PIT), local taxes and fees, and extrabudgetary transfers. Decentralization reforms have played an important role in strengthening local financial autonomy by giving communities more control over their financial resources. However, they still depend on government subsidies and grants, especially for social programs and infrastructure projects. The agricultural sector plays an important role and provides a significant share of income, but at the same time remains vulnerable to external factors. Military actions in 2022–2023 also had a significant impact on the economy region and budget revenues, which required additional support from the state budget.

Keywords: the budget of the Vinnytsia region, the revenue part of the budget, tax revenues, budget policy, regional finances, local budgets, state finances, fiscal decentralization, the economy of the region. budget revenues.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соколюк К. Ю., Лазакович І. І. Обслуговуюча кооперація в умовах формування продовольчої безпеки регіонів України. *Вісник Одеського національного університету. Фонди та зібрання*. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/login> (дата звернення: 25.09.2024).
2. Баран М. П., Струк Н. П. Роль співпраці територіальних громад України та ЄС у контексті планування їх розвитку. *Збірник матеріалів детермінанти соціально-економічного відновлення держави, регіонів та суб'єктів господарювання: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (10 листоп. 2023 р., Рівне). Рівне: НУВГП, 2023. 728 с. URL: <https://nung.edu.ua/sites/default/>
3. Libretexts. *Федеральна податкова система*. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/login> (дата звернення: 25.09.2024).
4. Ахромкін Є. М. Сучасні тенденції використання регіональних ресурсів. *Вісник Східного національно українського університету імені Володимира Даля*. 2008. № 4(122). URL: https://dahluniversitymanagementinstitute.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/12/vestnik_122_2008_4.pdf
5. Динаміка показників бюджету. *Обласний бюджет Вінницької області*. URL: <https://openbudget.gov.ua>
6. Гавришак С. Теоретичні засади доходів бюджетів як основи фінансових ресурсів держави. *Збірник тез управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди студентської молоді: збірн. тез доп. Четвертої Всеукр. студ. інт.-конф. каф. фін. ім. С. І. Юрія ТНЕУ (м. Тернопіль, 2017 р)*. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 260 с.